

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

N -Ա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՈՉ ԼՅՈՒԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՑԱՆԿԵՐԻ ԿԱԶՄՄԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԸ ԵՎ ՈՉ ԼՅՈՒԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ ՑԱՆԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

«Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ կետին համապատասխան՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը **ո ր ո շ ու մ է.**

Հաստատել՝ Հայաստանի Հանրապետության ոչ նյութական մշակութային արժեքների ցանկերի կազմման չափորոշիչները և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության արժեքների ցանկը՝ համաձայն NN 1 և 2 հավելվածների:

ՀՀ կառավարության 2010 թ.
մարտի -ի N - Ն որոշման

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՈՉ ԼՅՈՒԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ
ՑԱՆԿԵՐԻ ԿԱԶՄՄԱՆ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԸ

1. Սույնով սահմանվում են ոչ նյութական մշակութային արժեքների ցանկերի կազմման չափորոշիչները:

2. Ոչ նյութական մշակութային արժեքների ցանկերի կազմման չափորոշիչներն են`

1) արժեքի ընդունված գիտական անվանումը, ինչպես նաև ժողովրդի կողմից առավել գործածվող տարբերակները,

2) բնագավառը (ժանրը, ոճը),

3) տեղայնացումը, տարածման շրջանը,

4) կրողը,

5) պատմական հակիրճ տեղեկանքը (երբ և ինչպես է ձևավորվել, առաջին հիշատակությունը գրավոր աղբյուրներում),

6) կենսունակությունը (նախնական գործառույթները, պատմական, հոգևոր, ծիսական, մշակութային, տնտեսական, սոցիալական նշանակության պահպանվածությունը),

7) բնութագիրը (եզակիությունը, առանձնահատկությունը, վերապրուկայնությունը` պատմական, մշակութային, սոցիալական, ազգաբանական և այլն):

3. Ցանկում ոչ նյութական մշակութային արժեքների գրանցման չափորոշիչներն են`

1) արժեքի կամ արժեքների համալիրի ոչ նյութական մշակույթի ներքոհիշյալ բնագավառների պատկանելը.

ա. ժողովրդական բանահյուսություն (լեզուն, բարբառները, խոսվածքները, բանավոր ավանդության բոլոր ձևերը և տեսակները),

բ. ժողովրդական երաժշտարվեստ (ժողովրդական երգարվեստն իր տեսակներով, ժողովրդական նվագարանային երաժշտությունն իր տեսակներով),

գ. ժողովրդական պարարվեստն իր տեսակներով,
դ. ժողովրդական թատերախաղերն իրենց տեսակներով,
ե . ժողովրդական տոներ,
զ. մարդու կյանքի շրջափուլերի (ծնունդ, հասունություն, ամուսնություն, մահ) հետ կապված սովորույթներ,

է. հասարակական, ազգակցական, ընտանեկան հարաբերությունների հետ կապված սովորույթներ,

ը. ազգային հավատալիքներ ու սովորույթներ,

թ. ժողովրդական կենցաղն իր դրսևորման տարբեր ձևերով,

ժ. տնտեսական կյանքի հետ կապված հմտություններ (երկրագործություն, անասնապահություն, ձկնորսություն, որսորդություն, առևտուր և այլն),

ժա. բնության վերաբերյալ պատկերացումներ և գիտելիքներ,

ժբ. ազգային խոհանոց,

ժգ. ազգային խաղեր,

ժդ. ավանդական արհեստների հետ կապված հմտություններ և գիտելիքներ (ժողովրդական արհեստներ և դրանց հետ կապված հմտություններ, ժողովրդական ճարտարապետություն, բնակարան, կահկարասի)։

2) ազգային ինքնության, հոգեկերտվածքի, աշխարհայացքի ձևավորման բաղկացուցիչ լինելը,

3) ազգային պատմության, տոհմի ծագման հետ կապված հիշողության, երևույթների, դեպքերի, գործընթացների խորհրդանիշ կամ այլ դրսևորում լինելը,

4) ազգային ավանդական մշակույթի եզակի դրսևորում լինելը,

5) ազգային և համամարդկային մշակութային, պատմական, կրոնական, կամ գիտական նշանակություն ունենալը,

6) ոչ նյութական մշակույթի որևէ բնագավառի գիտելիքների և հմտությունների կրող լինելը:

4. Ցանկում ընդգրկելու նախապայման է ոչ նյութական մշակութային արժեքի կենդանի և կենսունակ միավոր լինելը:

Ց Ա Ն Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՈՉ ԼՅՈՒԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԻ

	Անունը (անվանումը, վերնագիրը)	Բնագավառը (Ժանրը, ոճը)	Տեղայնացումը, տարածման շրջանը	Կրողը	Պատմական հակիրճ տեղեկանք (երբ և ինչպես է ձևավորվել, առաջին վկայությունները աղբյուրներում)	Կենսունակությունը (նախնական գործառույթները, պատմական, մշակութային, տնտեսական, հասարակական նշանակության պահպանվածությունը, զարգացումներն ու փոփոխությունները)	Բնութագիրը (եզակիությունը, պատմական, էթնո- մշակութային, սոցիալական և այլ առանձնահատկու- թյունը):
1.	«Մասնա ծոեր» էպոս: Ժողովրդա- կան տարածված անուններն են՝ «Մասունցի Դավիթ», «Ջոջանց տուն», «Քաջանց տուն»,	Ժողովրդական բանահյուսությու ն:	ՀՀ տարածք, արտերկրների հայկական համայնքներ	ՀՀ հայ բնակչություն, արտերկրների հայկական համայնքների հայախոս հատված:	Էպոսի հերոսներից Մանասարի և Բաղդասարի մասին հնագույն վկայությունն ները պահպանվել են Աստվածաշնչում (թագավորաց չորրորդ, ԺԹ), հետագայում Մովսես Խորենացու (գիրք Ա, ԻԳ) և Թովմա Արծրունու (Թովմա Արծրունի և Անանուն, Պատմություն Արծրունյաց տան) երկերում: Դավիթի և Խան- դուրի մասին զրույցների, Սա- սունում եղած իրեղեն ապա-	Պահպանվում է հասարակության մեջ, փոխանցվում է ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսուցման միջոցով: Միշտ չէ, որ բանասացներն էպոսը լրիվ են հաղորդում, հաճախ պատմում են մեկ կամ երկու հատված, էպոսի միասնությունն ընդգծելով ողորմիներով, որոնք փառաբանում են մնացած բոլոր	Վիպական բանահյու- սություն ժանրի ժողո- վրդական վեպի վառ օրինակ է: «Մասնա ծոերը» ամբողջական, կուռ կառուցվածքով, շուրջ 150 ասացողնե- րից գրառած եզակի հուշարձան է: Օտար զավթիչների դեմ մղած դարավոր պայքարն արտացոլող հերոսա-

<p>«Մասնա փահլևաններ »</p>				<p>ցույցների հիշատակություններ կան 16-րդ դ. պորտուգալացի ճանապարհորդների (Ա. Տեն-րեյրո, Մ. Աֆոնսո) ուղեգրական նյութերում: Ուշ հայկական աղբյուրների թռուցիկ հիշատակությունները վերաբերում 19-րդ դ. հանդիպող վեպի հերոսների անուններով տեղավայրերին (Խանդութի ձոր, Խանդութի բերդ, Դավթի թշնամիների գերեզմանները Խլաթի մոտակայքում):</p>	<p>հերոսներին: Պատմվող հատվածը կոչվում է այն հերոսի անունով, որի մասին հյուսված է էպոսի տվյալ ճյուղը: Էպոսի վիպասացների բուն հայրենիքը Վանա լճի ավազանն ու նրանից հարավ-արևմուտք և հյուսիս-արևելք ընկած գավառներն են՝ Սասուն, Մուշ, Բաղեշ, Մոկք, Շատախ, Վան, Հայոց ձոր, Խլաթ, Արճեշ, Մանազկերտ, Ալաշկերտ, Բայազետ: 19-20-րդ դդ գավառներից պանդխտացած և գաղթած վիպասացների ու նրանց սերունդների միջոցով «Մասնա ծոերն» անցել է Արևելյան Հայաստան: Լեզուն հիմնականում արևմտահայ բարբառներն են, երբեմն նկատելի է նաև արևելահայ բարբառների ազդեցությունը: Ավանդվել է բանավոր և նրա բնագրերը 19-20 դդ տարբեր վիպասացներից գրառված տարբերակներն են, որոնք կառուցվածքով, լեզվաբարբառային և</p>	<p>կան այս է՝ բաղկացած չորս ճյուղերից՝ «Մանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Մասունցի Դավիթ», «Փոքր Մհեր»: Հերոսների չորս սերունդները՝ ճյուղերը, միմյանց հետ կապված են ազգակցական կապերով: «Մասնա ծոեր» էպոսի ամենաբնորոշ գիծը հերոսական անպարտելի ոգին է՝ պայմանավորված նրա նախահիմքում ընկած առասպելական դյուցազունների սխրանքներով և հայ ժողովրդի՝ իր ոսոխների, հատկապես արաբական բռնակալության դեմ մղած դարավոր պայքարով:</p>
----------------------------	--	--	--	---	--	--

						<p>վիպական ներքին հատկանիշներով բաժանվում են տիպաբանական-տեղագրական երեք մեծ խմբերի՝ Սասնա, Մշո և Մոկաց: Սրանցից բացի, կան նաև խառը: Նախնական պարզ ու կուռ տիպը, հավանաբար, եղել է Սասունինը, որի տարածումից էլ ստեղծվել են մյուս տարբերակները: Կենսունակ է, որովհետև որպես պարտադիր ուսուցման թեմա մտած է պետական կրթական ծրագրերի մեջ: Գիտական հիմնարկների կողմից մշտապես հետազոտվում և հանրությանն է ներկայացվում գիտական հրատարակությունների ձևաչափով: Երեխաների համար հրատարակվում են պատկերազարդ տարբերակներ: Նկարահանվում են գեղարվեստական ֆիլմեր, մուլտֆիլմեր, գրվում են երաժշտական ստեղծագործություններ:</p>	
2.	«Քոչարի»	Ժողովրդական	ՀՀ տարածք,	Համաժողովրդա-	Հիշատակվում է վաղ միջնադա-	Պահպանվում է հասա-	Հայկական

		պարարվեստ	արտերկրների հայկական համայնքներ	կան պար	րից	<p>րակության մեջ, փոխանցվում է ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսուցման միջոցով, ինչպես նաև ժառանգաբար՝ ընտանիքի ավագներից երիտասարդներին: Տարածված են քոչարու տարբեր տեսակներ՝ ըստ տեղավայրի (Ապարանի, Ալաշկերտի, Մուշի, Սասնա և այլն) ու ըստ պարաձևի (մեկտակ քոչարի, երկուտակ քոչարի, երեքտակ քոչարի և այլն): «Քոչ» արմատն ըստ երևույթին կապ ունի չամորձատված՝ չկրտած ոչխարի-խոյի-գոչ-դոչ և խոչ անվանումների հետ, գալիս է վաղնջական ժամանակներից և կապված է խոյի պաշտամունքի հետ: Ղոչ գոյական անունից առաջանում է դոչաղ ածականը՝ համարձակ, խիզախ, քաջ: Թեպետ պարողներն այլևս չեն հիշում պարատեսակի նախկին «խոյ-այծային» բովանդակության մասին, սակայն ժամանակն ու հետագա</p>	<p>ժողովրդական ծիսական խմբապար է: Քոչարին Հայկական լեռնաշխարհում ամենատարածված և ներկայումս ամենապահպանված հայկական պարն է: Բաղկացած է 2 մասից՝ չափավոր ու արագ: Երժշտական չափը՝ 2/4, 4/4, 8/4: Ռիթմը շատ ճկուն է, իմպուլսիվ և հաճախակի սինկոպաներով: Պարաձևում քայլերը խրոխտ են, կտրուկ, մեծ ծնկածալերով ու ծունկկոտորուկներով: Պարը հրապուրիչ է առնական դինամիկայով: Կատարում են իրար սեղմված ձեռքերի անքակտելի բռնելաձևով, գլուխները բարձր, կիսաշրջանով կամ ուղիղ գծի դասավորությամբ: Կատարվում է զուռնայի և դողլի նվագակցությամբ:</p>
--	--	-----------	---------------------------------	---------	-----	---	---

						<p>շերտավորումը չեն կարողացել ամբողջովին հաղթահարել նրա նախասկզբնական (վաղնջական) ձևը: «Քոչարու» ճիշտ ձևի մեջ հստակ պահպանվել են հնագույն շարժումների շարժական արմատները, երբեմնի վարքագիծը, ցատկոտումն ու թռչկոտումը, մարտը, խոյերի ու այծերի պոզահարումը, այծամարդու շարժումները: Շարժումների նշանակությունն առավել լավ արտահայտված է դեպի առաջ սրընթաց հարձակողական շարժումների և ծանրության հենարանի տեղաշարժերի մեջ, որոնցով ասես արտահայտվում է ախոյանին պոզահարելու ցանկությունը: Կենսունակ է, որովհետև կիրառական է ընտանեկան, հասարակական խնջույքների, տոնախմբությունների, միջոցառումների ժամանակ:</p>	
3.	«Յարխուշտա»	Ժողովրդական պարարվեստ,	ՀՀ տարածք, արտերկրների	Համաժողովրդական պար	Հնագույն ակունքներ ունեցող ծխական, ռազմական խաղ-	Յարխուշտան պատկանում է	Յարխուշտան պատկանում է,

		<p>Ժանրը՝ ծիսական, ռազմական</p>	<p>հայական համայնքներ</p>		<p>պար է: Հիշատակվում է վաղ միջնադարից, վկայություններ կան Մովսես Խորենացու, Փավստոս Բուզանդի, Գրիգոր Մագիստրոսի մոտ:</p>	<p>ծիսական, ռազմական խաղ-պարերի շարքին: Ժամանակի ընթացքում տարբեր փոխակեր- պումների է ենթարկվել՝ դառնալով աշխարհիկ զվարճանքի խաղ և պար, միաժամանակ պահպանել է հնագույն տարբերակին բնորոշ տարրեր, որոնց ակնհայտ վկայություններն են պարի դասավորությունները, պարաձևը, ծափերը, բանահյուսական տեքստն ու մարտական կանչերը: Հայտնի են յարիուշտայի հետևյալ տեսակները՝ Խարազանի յար- իուշտա, թաք յարիուշտա, Սլիվանի յարիուշտա և այլն: Պարը տարածված է եղել Սասունում: Յարիուշտայի անվանումն ունեցել է տարբեր մեկնաբանություններ, որոնցից մեկն էլ, այն է որ Յար իուշտա նշանակում է զենքի ընկեր: Ավանդական յարիուշտան պարել են</p>	<p>ռազմական, ծիսական ծափ- պարերի տեսակին: Առանձնանում է յուրօրինակ կառուցվածքով, խաղային, երաժշտա- կան, բանահյուսական տեքստերով և գունեղ կատարման ոճով: Դրա հիմնական դասավորությունը շրջանն է, որը պարբերաբար քանդվում է և վերադասավորվում երկու ուղիղ հան- դիպակաց գծի: Այդ գիծ-մարտաշարքերը մոտենում են միմ- յանց, կարծես թե հարձակվում են իրար վրա: Այնուհետև պարողները բախվում են գլխավերևում կատարվող ծափերով և հեռանում: Մարտաշարքերը պարելով քանդվում են կամ վերադասավորվում շրջանի: Յար- իուշտան պարում են երկու հակառակորդ խմբի բաժանված և</p>
--	--	---	-------------------------------	--	---	--	---

					<p>միայն տղամարդիկ: Ներկայումս յարիուշտան պահ- պանվում է հայ ժողովրդական և բե- մական պարարվեստում, և այդ կենսունակությունը նույնպես հաստատում է այս բացառիկ ավանդական պարանմուշի արժեքն ու ինքնատիպությունը: Բեմական տարբերակում պարում են նաև կանայք, նույն պարաձևով, սակայն ծափ զարկելով ոչ թե տղամարդկանց, այլև միմյանց հետ: Բեմական մշակումներում յար- խուշտան ունենում է որոշակի բեմական մուտք և որևէ բնորոշ պարային դիրքով շեշտված վերջաբան: Բեմադրողի մշակման և բեմի օրենքներին համապատասխան սահմանափակվում է պարողների իմպրովիզացիան: Պարը ուղեկցվում է գործիքային երաժշտությամբ, հաճախ էլ</p>	<p>յուրաքանչյուրը պարում է մյուս խմբի դեմ-դիմաց կանգնածի հետ` նրա հետ զույգ կազմելով: Հիմնական պարա- քայլն ընդմիջվում է հակառակորդ զույգերի ծափերով և մեկ ոտքի ծունկը գետին զարկելով: Պարի եղանակային չափը 2/4 է: Այն սկսվում է միջին տեմ- պով, աստիճանաբար արագանում: Ուղեկցվում է դհոլի և զուռնայի նվա- զակցությամբ:</p>
--	--	--	--	--	--	--

						<p>ձայնագրությամբ: Բացակայում է բանահյուսական տեքստը, որին փոխարինում են պարողների հաճախակի կրկնվող մարտական բացականչությունները: Այն ավանդական պարերից է, որը ժողովրդական պարային մշակույթում պահպանվել է մինչև այսօր և շատ քիչ փոփոխությունների է ենթարկվել: Կենսունակ է, կատարվում է ինքնագործ և պրոֆեսիոնալ պարային խմբերում, ինչպես նաև ընտանեկան ու հասարակական խնջույքների ու տոնախմբությունների ընթացքում:</p>	
4.	<p>Ավանդական հարսանեկան ծիսակատարություն:</p>	<p>Մարդու կյանքի շրջափուլերի հետ կապված սովորույթ և ծես:</p>	<p>ՀՀ տարածք, օտարերկրյա պետությունների հայկական համայնքներ:</p>	<p>Գյուղական և քաղաքային բնակչություն</p>	<p>Գրավոր տեղեկությունները վերաբերում են վաղ միջնադարին, ամբողջապես նկարագրվել է 19-րդ դարից սկսած:</p>	<p>Պահպանվում է հատկապես ավանդապաշտ ընտանիքների կողմից: Յուրաքանչյուր սեռատարիքային խումբ ունի սեփական գործառույթը հարսանեկան համալիրում. քավոր-քավորակին, հարսի հայրը, մայրը, եղբայրը, քույրը, փեսայի ազգականները և</p>	<p>Հարսանեկան տոնական համալիր՝ երեքից յոթ օր տևողությամբ, որը ներառում է աղվես-խնամախոսի ծեսը, ցլի մորթը՝ իր հարակից արարողություններով, հարսի ծաղկոց և պարատուն, փեսայի գովք, սափրում և</p>

						<p>ընկերները:</p> <p>Կենսունակ է, առանձնահատուկ զարգացում չունի, սակայն կիրառությունը շարունակվում է:</p> <p>Ժառանգաբար փոխանցվում է փորձով ընտանեկան միջավայրում:</p>	<p>այլն:</p> <p>Այլուրից պատրաստված ուտեստի տեսակ է, որ անհրաժեշտ է դիտվում նոր ծննդաբերած կանանց ուժերի վերականգնման համար: Ունի ինչպես ռացիոնալ, այնպես էլ՝ սրբազան երևույթի ընկալում, քանի որ երկրագործական մշակույթի հայերի մեջ ավանդաբար պահպանվել է հացահատիկային կուլտուրաների սրբագործ և սերնդաճի ազդեցության նկատմամբ հավատ:</p>
5.	«Խավիճ»	Մարդու կյանքի շրջափուլերից ծննդաբերության հետ կապված սովորույթ:	ՀՀ տարածք, արտերկրների հայական համայնքներ	Կիրավում է բազմաթիվ ընտանիքներում:	Գրավոր տեղեկությունները հանդիպում են 19-րդ դարից, շարունակվում է այսօրվա կենցաղում:		
6.	«Կատիկի բարձրացում» (կատիկ՝ լատիներեն choana)	Մարդու կյանքի շրջափուլերից երեխայի ծննդյան և հասունության՝ մանկան խնամքի հետ կապված սովորություն:	Հանդիպում է առանձին ընտանիքներում, մասնավորապես արևելահայոց միջավայրում:	Կիրառություն ունի առանձին ընտանիքներում: Ժառանգաբար փոխանցվում է ընտանեկան միջավայրում՝ տարեցներից կրտսերների:	Որպես ազգագրական բնույթի նյութ գրանցվել է 20-րդ դարում՝ ազգագրագետների կողմից:	Ազգային ավանդական մշակույթի եզակի դրսևորում, բացառիկ երևույթ է, ճանաչողության դեպքում կարող է լայն տարածում ունենալ և նպաստել երեխաների խնամքին, սակայն կենսունակ է միայն սովորույթն իմացող ընտանիքներում:	Նորածին երեխաներին լողացնելիս կոկորդի՝ կատիկի մասի և քիմքի մերսման սովորություն, որի հետևանքով բերանի խոռոչի խորքային մասում՝ կոկորդում և քիմքում մկանների ամրացման միջոցով ձեռք է բերվում շնչուղիների

							ազատություն, ձայնի հնչեղություն և այլն:
7.	«Տարի հացի» խորհրդանշանային կիրառում և նախշագարդում	Բնության վերաբերյալ պատկերացումներ և գիտելիքներ, ժողովրդական տոնական մշակույթ, ժողովրդական խոհանոցի տարր:	ՀՀ տարածք, արտերկրների հայկական համայնքներ:	Հիմնականում կանայք, որոշ շրջաններում նաև տղամարդիկ:	Առաջին հիշատակությունները հանդիպում են տասնիններորդարի երկրորդ կեսին (Ե. Շահազիզ, Ե. Լալայան, Ա. Ահարոնյան, Քաջբերունի:	Փոխանցվում է փորձով, ավագ սերնդից՝ երիտասարդներին: Կենսունակ է, քանի որ կիրառական է և կապված է սննդի ու կենդանի տոնի հետ:	Ժողովրդական տոնածիսական, խորհրդանշանային համալիրի բաղկացուցիչ տարր է: Պատրաստման գիտելիքները, հմտությունները փոխանցվում են ժառանգաբար: Տարի հացը կլոր է կամ ձվաձև՝ մոտ 30-40 սմ տրամագծով: Հայաստանի մի շարք շրջաններում հայտնի է եղել նաև այլ անուններով՝ Կրկենե, Կրկենի, Դովլաթ կրկենի, Միջնակ կլոճ Միջինք և այլն: Հացը կտրվում է Նոր տարուն /տարբերակներ՝ Մեծ պասի կեսին՝ Միջինքին/ և բաժանվում տան անդամներին: Հացի զարդանախշերը խորհրդանշորեն կապվում են տիեզերածնության և արարչագործության և սերնդաճի գաղափարների

							հետև այլն:
8.	«Սուրբ Սարգսի» տոն	Ժողովրդական տոն	ՀՀ տարածք, օտարերկրյա պետությունների հայկական համայնքներ	Համաժողովրդական տոնական տոնակատարություն	Գրավոր ամենավաղ տեղեկությունները պահպանվել են 5-րդ դարից:	Տարածված է ընտանեկան, հասարակական միջավայրում, հատկապես երիտասարդության շրջանում:	Տոնածիսական համալիրը կապված է ամուսնական գուշակության հետ:
9.	«Տերընդեզ» (Տեառնընդառաջ)	Ժողովրդական տոն	ՀՀ տարածք, օտարերկրյա պետությունների հայկական համայնքներ	Համաժողովրդական տոնակատարություն, առավել մեծ շուքով է տոնվում նորապսակների և նոր նշանվածների ընտանիքներում:	Հնագույն աղբյուրներից:	Պահպանվում է հասարակության մեջ,	Պահպանվել են նորապսակ գույգերի կրակով կրկնապսակը, մոմերով երթը, կրակի շուրջ պտտվելը, պարելը (որոշ վայրերում՝ յոթ շրջան, կան նաև հատուկ ծիսապարեր), կրակի վրայով ցատկելը և փեշը կրակով այրելը, աղանձ շաղ տալը: Մյուս տարրերը՝ մոխրով գուշակությունները, դեպի գերեզմանոց երթը պահպանվել է տեղ-տեղ:
10.	«Վարդավառ»	Ժողովրդական տոն	Ավանդական տոնի հիմնական բաղադրիչները ողջ Հայաստանում, որոշ առանձնահատկություններ ՀՀ Տավուշի և Լոռու	Համաժողովրդական տոնակատարություն է:	Հնագույն աղբյուրներից:	Փոխանցվում է համայնքի ներսում: Տավուշի մարզում պահպանվել և կատարվում են տոնի համարյա բոլոր առանցքային բաղադրիչները՝ սկսած ուխտագնացությունից,	Ժողովրդական տոնածիսական, խորհրդանշանային համալիրի բաղկացուցիչ տարր է: Հայ ժողովրդի ամենասիրված տոներից է, որը տեղի է ունենում հունիսի 28-ից

			մարզերում:			զոհաբերությունից, վերջացրած ջրոցիով, ծաղկաբաժանումով, ծիսական թխվածքով և ճլորթիով:	օգոստոսի 1-ն ընկած ժամանակահատվածում: Կապվում է հայոց հեթանոսական Աստղիկ և Անահիտ դիցուհիների պաշտամունքին, նաև մեծ ջրհեղեղից հետո Մասիսի գագաթից Նոյ նահապետի իջնելու հետ: Միացվել է եկեղեցական տոնացույցի «Այլակերպություն» կամ «Պայծառակերպություն» տոնի հետ:
11.	Արագածոտն մարզի Նիգավան գյուղի «Մուրբ Թևաթորոսի» պաշտամունք	Ժողովրդական հավատալիք և սովորույթ	Արագածոտն մարզի Նիգավան գյուղ	Նիգավան գյուղի ներկա և նախկին բնակիչներ	Թևաթորոսի պաշտամունքի այս տարբերակը վկայված է Արևմտյան Հայաստանի Դերջան գավառում` Գևորգ Հալաջյանի «Դերսիմի ազգագրություն» գրքի դեռևս անտիպ հատվածում (20-րդ դ. սկիզբ):	Փոխանցվում է համայնքի և հայրենակիցների միջավայրում: Մուրբը բուժիչ և զավակատուր է համարվում:	Եզակի և զուտ տեղական տոնածիսական համալիր է` կապված սրբի գերեզմանի պաշտամունքի, Վարդավառ տոնին կատարվող ուխտագնացության և մատաղների, ավանդազրույցների և հավատալիքների հետ:
12.	Արագածոտն մարզի Քասախ գյուղի «Թուխ Մանուկ» պաշտամունք	Ժողովրդական հավատալիք և սովորույթ	Արագածոտնի մարզի մի քանի գյուղեր	Արագածոտնի մարզի Քասախ և Մոավյան գյուղերի բնակիչներ	Հուշարձանը հիշատակում է Թ. Թորամանյանը, նոր հեղինակներից` Տ. Պետրոսյանցը (Հայկազուն): Պաշտամունքի մասին տեղեկություններ չկան:	Պահպանում են հիմնականում ներկայիս Քասախ գյուղի բոլոր բնակիչները, որոնց միանում են հուշարձանին հարևան	Պաշտամունքը կապված է համանուն սրբատեղիի հետ, որը գտնվել է Քասախ (նախկինում Չամուղու) գյուղում: 1963 թ.

	ք					Մռավյան, Քուչակ և այլ գյուղերի բնակիչները:	հայտնվելով Ապարանի ջրամբարի տարածքում՝ գյուղի բնակչությունը տարհանվել է և հաստատվել ներկայիս Քասախում, սակայն «Թուխ Մանուկ» սրբատեղիի պաշտամունքն ու դրա հետ կապված հավատալիքային համալիրն ամբողջովին պահպանվել է: Գյուղի բնակիչներն այստեղ նշում են Համբարձում, Վարդավառ, Սուրբ Խաչ և բազում այլ տոներ, ինչպես նաև ուխտ են անում՝ առողջանալու, զավակ ունենալու և այլ բաղձանքներով:
13.	«Կռունկ»	Ժողովրդական երաժշտարվեստ: Երաժշտաբանաստեղծական ժանր է: Քնարական երգ:	ՀՀ մարզեր, օտարերկրյա պետությունների հայկական համայնքներ երգ:	Համաժողովրդական երգ	«Կռունկը» հայկական ուշ միջնադարի լայն տարածում գտած երգերից է (16-17 դդ), իր մեղեդիական ոճով մոտիկ ու հարազատ տաղային տիպի ստեղծագործություններին և հայ միջնադարյան պրոֆեսիոնալ երաժշտության նմուշներին: Մատենադարանի N 7717 ձեռագրում պահպան-	«Կռունկը» 17-րդ դարի 2-րդ կեսին տարածված է եղել Կ. Պոլսում, Բուրսանիայում, Ադրիանապոլսում, Շապին-Գարահիսարում, Հալեպում, Երուսաղեմում: Հորինված լինելով իբրև գրավոր երգ և տարածում գտնելով	Երաժշտաբանաստեղծական ժանրի պանդխտության թեմայով քնարական երգ է: Երգը մարմնավորում է երկու կերպար: Կռունկը երգի այլաբանական կերպարն է, իսկ բանաստեղծն ըստ

				<p>վում է երգի խագագրված ամենահին օրինակը: Ձեռագիր ամենահին տարբերակը պահպանվել է Քյուրդյան հավաքածուի (ԱՄՆ) N 85 տաղարանում: «Կռունկի» հաստատուն, մեկ միասնական բնագիրը վերաբերում է 1898 թվականին՝ Կ. Կոստանյանցի բաղդատական հրատարակություն: Գոյություն ունի «Կռունկի» 22 օրինակներ: Երգի ամենաշատ օգտագործվող տարբերակը Կոմիտասի մշակումն է:</p>	<p>հիմնականում գրավոր եղանակով՝ պահպանել է իր հորինվածքի առանձնահատկությունները, չափն ու հանգը, նյութն ու բովանդակությունը: Ունի լեզվաոճական ընդգծված արտահայտչականություն, բառային, պատկերային ինքնատիպ համակարգ: Պահպանվել է հասարակության մեջ, փոխանցվում է ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ուսուցման միջոցով:</p>	<p>Լուսիայի գլխավոր կերպարն է, քնարական հերոսը: Այս երկու տարբեր, միանգամայն հակադիր գոյավիճակի տեր քնարական կերպարները միավորվում են, ինչի արդյունքում կռունկն այլևս չի դիտվում, որպես այլաբանական կերպար, այլ անձնավորում է տարագիր բանաստեղծին, տարագիր մարդուն: Երկուսը միասին դառնում են աշխարհասփյուռ հայ ժողովրդի խորհրդանիշ:</p>
--	--	--	--	--	--	--

Նախարար՝

Հ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՆՔ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«Հայաստանի Հանրապետության ոչ նյութական մշակութային արժեքների ցանկերի կազմման չափորոշիչները և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության արժեքների ցանկը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության որոշման նախագծի ընդունման վերաբերյալ

«Հայաստանի Հանրապետության ոչ նյութական մշակութային արժեքների ցանկերի կազմման չափորոշիչները և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության արժեքների ցանկը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության որոշման նախագծի ընդունումը բխում է «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 7-րդ հոդվածի 3-րդ կետի, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի, ՀՀ Կառավարության կողմից 2006 թ. նոյեմբերի 23-ի N 46 արձանագրային որոշմամբ հաստատված «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պահպանության, դրա կենսունակության պաշտպանության հայեցակարգի» 5-րդ բաժնի 2) կետի, ՀՀ Կառավարության 2007 թ. մայիսի 3-ի N 17 արձանագրային որոշմամբ հաստատված «Ոչ նյութական մշակութային ժառանգության պահպանության, դրա կենսունակության պաշտպանության հայեցակարգից բխող միջոցառումների ժամանակացույցի» 4-րդ, 5-րդ կետերի պահանջներից:

2009 թ. Հայաստանի Հանրապետությունը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Մարդկության ոչ նյութական մշակութային ժառանգության ցուցակներում» ընդգրկման նպատակով` ներկայացրել է հայ ժողովրդի ոչ նյութական մշակութային ժառանգության բաղկացուցիչ հանդիսացող «Խաչքարագործության» հայտը: Ըստ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի պահանջների` հայտը կարող է ընդունվել այն պարագայում, եթե ներկայացնող պետությունն արդեն իսկ սկսել է իր տարածքում առկա ոչ նյութական մշակութային արժեքների գույքագրման, ցանկերի կազմման գործընթացը, իսկ ներկայացվող արժեքն էլ հանդիսանում է այդ ցանկում ընդգրկված արժեքներից մեկը:

Սույն որոշումը հնարավորություն կընձեռի ունենալու Հայաստանի Հանրապետության ոչ նյութական մշակութային արժեքների միասնական պետական ցանկ, ինչպես նաև դրանց կազմման համար հաստատուն ձևաչափ: Հաստատման ներկայացվող ցանկը վերջնական չէ: Այն կազմվել է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության, ինչպես նաև արվեստի ինստիտուտների գիտաշխատողների կազմված աշխատանքային խմբի կողմից: Ցանկում ներգրավված արժեքներն այն նյութերն են, որոնք վերջին շրջանում ուսումնասիրվել են և համարվում են ավանդական մշակույթի ակտիվ կենցաղավարող տարրեր: Հայաստանի Հանրապետության տարածքում և սփյուռքում առկա ոչ նյութական մշակութային ժառանգության վիճակի ուսումնասիրման, դասակարգման, գույքագրման, ցանկերի կազմման

գործընթացը շարունակվում է: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այդ գործընթացը անընդհատ և շարունակական բնույթ ունի՝ հաստատման ներկայացվող ցանկը կարող է պարբերաբար համալրվել նորանոր արժեքներով:

ՀՀ մշակույթի նախարար՝

Հասմիկ ՊՈՂՈՍՅԱՆ